

ZVON

LEPOSLOVEN LIST.

Leto VI.

Na Dunaji 13. oktobra 1880.

Liet 20.

M o r n a r.

Miruje noč, in val vodén
Pokojno ziblje rajski sén.
Morja se tiha razprostira
Okrog ravan; skerbeno ozira
Po nebu nočnem se mornar.
Meglice sive na obzorju
Pohlevno vstajajoče, morju
Napovedujejo vihar.
In čuj! skrivnostno že šumenje,
Valovja silnega kipenje
Viharno oznanuje noč.
Mornarju prejšnja moč telesa
Geneva, le pogled očesa
K mogočnemu se dvigajoč
Pogum mu zopet znova daje,
Naprej ga žene v tuje kraje.
Pomagaj nam in čuj naš glas,
Mogočni Bog, in reši nas!
Valovje besno, glej, kipeče
Nad nami dviga se grozeče,
Odpira smertni nam propad.
Sedaj, gospod, sedaj nas brani,
Blago, življenje nam ohrani,
Gorje odverni spred in zad.
Grešili smo, naj tvoja jeza
Dobrot nam tvojih ne preseza,
Usmili svojih se otrok.
Ozri na naše se sinove,
Družine vboge čuj glasove,
Uteši, oče, tožni jok!
Vladar svetá, naj tvoja sveta
Zdaj volja se zgodi, očeta
Spoznali bomo te povsod,
O brani, reši nas, gospod! —

Zastonj je tožni klic mornarja,
Osodi je izdan viharja!
Peklenska moč
Po vodah ga pogubnih meče,
Odpira jarke mu grozeče
In smertno noč....
Po daljnem nebu švigajoč
Udarja blisk, deli valove,
Raznaša treskajoč okove
Razbesnenih voda.
Grozneje zdaj se v skalne stene
Zaganja val kipeče pene...
Glej, to je divji boj morja,
Ki mu je vnel ga serd nebá.
Vladar mogočni, siloviti
Poboj je gledal grozoviti
In videl strašno je gorje:
Okó njegovo je pazilo,
Kako nad brezni je grozilo
Razburjeno morje.
Pogreznil ladje je zaklade,
Končal blaga hogate sklade,
Le smilil se mu je mornar;
Glej, ob otoka skalnej steni,
Ga v divjej, dvigajoči peni
Na suho vergel je vihar.

Prijazno iz-za gôr
Se dviga jutra zlati zor;
Pokojna morska je planjava,
Rešitve ladja mirno plava
In val vodén
V pokoj zaziblje rajski sén.

Savo Zorán.

Hudi stric.

(Dajje.)

Lahko je Pečnik zvečer po večerji tako oblastno za mizo sedel s poličem vina pred seboj. En sam pogled po tej beli, prostorni sobi, in videlo se je takoj, da je tu blagostanje, sreča doma. Kar si videl lepega v Zalesji — njive, travniki, gozdi, konji na cesti in krave na paši, in pa ta gosposka hiša na višavi zunaj vasi z lepim vertom okolo — čegavo to? Pečnikovo, vse Pečnikovo. Pravi pervak je bil Andrej Pečnik v Zalesji. Pervaška in junaska je bila pa tudi postava njegova. Krepak je bil in dobro podstavljen, širokih pleč in zdravo-rudečega lica. Lahko bi bil morda malo višji, ali za to ga je bilo pa več na širjavo. Ta usta so bila vajena zapovedovati, in to okó ni z lepa kaj izpregledalo in prezerlo. Govoril je mož malo, ali kar je rekel, to je veljalo. Jezil se je redko, ali kader se je, tedaj je bilo najbolje, če se mu je človek kar molčé umaknil. Todà kaj bi ga vam popisoval, kar pogledjte, kako tam za mizo sedi! Zdaj je vina potegnil, zdaj kruha si urezal, zdaj po muhi mahnil z ono krepko roko. Po muhi mahnil, pravim; glejte, ali se ne vidi, kakor da bi se muhe, ki so sicer tako sitne, tako nadležne zlasti na kmetih, nekako posebno bale tega moža, kar blizu se mu prav ne upajo! Ali ni to mož, korenjak od nog do glave; človek ki se čuti, ki vé kaj je, kaj ima in kaj velja?

In žena njegova — glejte jo, ravno je stopila v sobo — ali ni kakor prav ustvarjena za takega moža? To se je posebno videlo, ko je prisedla k mizi poleg svojega moža, ki je porinil molčé z desnico proti nji na pol poln kozarec. Ona ga vzame in potegne precej krepko iz njega; videlo se je, da je vajena dobrega požirka; potem mu zopet nazaj pomakne skoraj prazno posodo.

Nekaj časa oba nič ne govorita. Perva se žena naveliča dolgočasnega molčanja ter pravi svojemu možu:

„Zajčev Miha bo dal torej vendar syojega fanta v mesto“.

„Ta berač“! odgovori Andrej zaničljivo.

„On se je dolgo pomisljal, ali ona mu ni dala mirú, da se je odločil. Fant ima res dobro glava, kaj bi tisto? Škoda bi ga bilo, ko bi domá za kravami hodil“.

„V mesto se že pošlje, ali kaj pa tam? Stanovanje, hrana, obleka, knjige in česar je treba za šolo, kedó bo pa za to skerbel? V latinske šole naj pošilja svojega sina samo kedor more, kedor

kaj imá. Ali dandanašnji hoče že vsak berač imeti svojega gospoda⁶⁶.

„Glej, Zavertnikova sta vendar izšolala svojega; letos je novo mašo pel in zdaj ima že lepo službo⁶⁷.“

„To je bilo pa tudi beračenje, moledovanje in stradanje! Raji nič⁶⁸.“

„Ali zdaj je pa vendar preskerbljen, in tudi ona dva sta na terdem za vse svoje žive dni. Obilo jim bo povernil, kar sta storila zanj. In, kar je še največ vredno, molil bo za svoje stariše, pri sveti maši se jih spominjal in tako v nebesa jim pomagal⁶⁹.“

„Ti in tisto pomaganje! Kar človek sam stori, to kaj velja pred Bogom in pred ljudmi. Sam jedel, sam pil, taka je moja beseda⁷⁰!“

Po teh besedah, ki jih je Andrej posebno krepko govoril, nastane zopet nekaj časa molčanje. Žena je zamišljena sedela, na obrazu se ji je videlo, da njene misli niso kaj vesele. Slednjič si celo z roko po očéh potegne. In, Andrej bi bil tudi nekaj zdihljaju podobnega slišal, ko bi ne bil ravno s persti po mizi bobnal. To bobnanje je bilo navadno znamenje, da mož ni posebno dobre volje. Res nekako osorno izpregovori:

„Nu, nu, kaj pa že spet? Meniš, da ne vem, kaj ti zopet po glavi roji? Le ven tisto, kar ti notri tako razgraja in ravsaja, da se ti kaj ne pokazi in potare v oserčji! Meni je zoperno tisto babje žedenje, tisto prekuhanje in premišljevanje. Kar se misli, to se naj pové! Ali naj ti pomagam? — Naš Tone bi bil zdaj ravno v tistih letih, ko bi ga ne bil Bog k sebi vzél. Bi bil in bil, ko bi ne bil. . . kaj to pomaga! Kar je, to je, in pameten človek ne misli in ne preudarja, kako bi bilo, kar biti ne more. Morebiti je pa boljše, da je tako; zanj gotovo, in tudi midva vsaj brez skerbi lahko živiva⁷¹.“

„To je res, nama ni treba zdaj beliti si glave, kaj naj počneva sè svojim sinom⁷²“, reče žena z bridkim glasom. „On je preskerbljen. In vendar vem, da bi ti sam prav rad skerbel, trudil se in ubijal, samo da bi imel za koga. Ljudje te imajo za bogatega, čemu vse tvoje bogastvo, pokaj spravljaš in grabiš na kup, kaj imaš od vsega svojega premoženja⁷³?“

„To imam, da križem roke deržim, če hočem in da si polič vina privoščim, ali pa dva, če se mi ljubi in kolikorkrat se mi ljubi. Še enega⁷⁴!“

Reksi zgrabi prazni polič ter ga postavi precej terdo pred njo. Žena vstane ter otide s posodo v roci. Zdaj je Andrej prav razločno slišal, kako je zdihnila globoko iz serca. Andrej ni bil vajen zdihovati. Samo z roko si je pogladil lase s čela, drugzega nič. Ko se je bila žena vernila z vinom ter ga postavila predenj, reče ji s posiljeno dobro voljo :

„Vidiš, tega Zajčev Miha ne more, pij Reza“!

Ali zdaj ji je zastoj ponujal polni kozarec; žena mu je dala znamenje z roko, da se ji ne ljubi.

„Če ga ti nočeš, bom ga pa jaz“, reče Andrej in izprazni na en dušek kozarec. Žena mu reče :

„Bézi, bézi, kaj se boš tako terdnega delal, kakor nisi, kaj meniš, da te ne poznam? Jaz pa vem, da bi takoj menjal sè Zajčevim, ako bi bilo mogoče“.

„Jaz menjal s tem razterganim kóčarjem, s tem ciganom? Ha, ha, ha, ta je pa dobra“.

„Le smijaj se, kolikor se hočeš; kar vem, to vem. — O to je vendar žalostno; ljudjé, ki se komaj sami živé, imajo večkrat otrók, da ne vedó, kam z njimi; drugi pa, ki imajo vsega dovolj, morajo sami živeti, sami čakati zadnje ure“.

„Kedó bo pa mislil že zdaj na zadnjo úro? Jaz mislim se dolgo in dobro živeti, če bo volja božja. Žalostno je res, če človek na smertni postelji nima nikogar svoje kervi, da bi mu zapustil, kar je nabral z velikim trudom, če vidi, da ima vse njegovo premoženje priti v tuje roke; ali kolikanj bolj žalostno je še, če ima človek otróke, a ne premoženja, da bi jim ga zapustil, če vidi, da jih mora nepreskerbljene pustiti na svetu. S to mislijo se jaz tolažim; če nisva prav srečna, pomisli, koliko jih je nesrečnejih na svetu“!

Pri zadnjih besedah Andrejevih se je ženi zdelo, kakor da bi bil nekdo na vrata poterkal, zato dá svojemu možu znamenje, naj mirtuje. Ni se motila, začuje se zopet malo krepkeje terkanje. Žena je bila vidno v zadregi, vedela ni, kaj bi rekla, ker takega gospoškega terkanja pač ni bila vajena. K vratom torej gré ter jih sama odpre. Pri tej priči stopi v sobo deček s culico v roci ter nekako boječe pozdravi :

„Bog daj dober večer“!

Mož in žena gledata mladega tujca vsak po svoje; on kakor bi hotel reči: Kaj se pa ti že tako mlad po svetu klatiš? Njen pogled je bil radoveden, a kazal je tudi sočutje z mladim popotnikom.

„Kaj bi rad? vpraša ga mož, ne posebno prijazno.

„Prosil bi vas, ako bi me hoteli nocoj prenočiti“, odgovori deček skromno.

„Prenočiti, to ni kar tako; videti bo treba prej, kedó smo in odkod“!

Ta odgovor ni bil tak, da bi bil poseben pogum dajal mlademu gostu. Gospodinja je to takoj spoznala. Predno je torej še kaj odgovoril, reče mu prijazno:

„Nič se ne boj; le sedi najprej in culico odloži, potem bomo že videli, kako in kaj“.

Ne samo to, tudi svojega moža je pogledala, kakor bi mu hotela reči: Ne bodi vendar tako osoren z ubogim tujim otrokom.

Martinek — prijazni bralec ga je gotovo že spoznal — odloži res na té besede svojo culico na klop, a sede ne. Prirojena serčnost se mu je bila v tem povernila in pogumno stopi pred hišnega gospodarja rekoč:

„Le vprašajte, prosim, kar bi radi vedeli, vse vam bom po pravici povedal“.

„Odkod torej“? začne mož kakor preiskovalni sodnik svoje izpraševanje.

„Iz Bukovja sem doma“.

„Káj, iz Bukovja“? vpraša mož malo osupnen.

„Dá, iz Bukovja“.

„Kako ti je ime“?

„Martin Hodnik“.

„Hodnik, hém! Ali imaš še očeta in mater“?

„Mati še živé, oče so mi umerli“!

„Tako, tako! Hém! Kaj pa iščeš tako po svetu“?

„Službe iščem, odrasel sem že dovolj in krepak sem tudi, da bi lahko kaj prislužil“.

„Zato te je mati po svetu poslala“?

„Ne prav za prav; sam sem šel, mati so me neradi pustili“.

Tu jima seže gospodinja v govor:

„Jaz pa menim, da bo treba Martinku najprej kaj ugrizniti. Gotovo si lačen, kaj ne? In truden boš tudi. Se vé da ostaneš pri nas; veš, naš oče ni tako hud, kakor se dela. Le sédi pa malo počakaj, skoraj ti prinesem kaj gorkega na mizo“.

Deček se je hotel braniti, ali žena ga ni poslušala, urno je smuknila v kuhinjo.

(Dalje prih.)

Slovenske pripovedi o morji.

(Dalje in konec.)

tem obziru so si nazori vseh ljudstev precej enaki. Pri vseh nahajamo poleg rodečega solnca (v podobi bika) tudi spočetno, razmnožujočo luno (v podobi krave). Takega značaja so indijska Bhawani (Babana), egipčanska Izis, perzijska Astarte, syrska Melechett (Artemis), feničanska Artemis i. t. d. Vsa ljudstva so luno skoro še bolj čestila, nego solnce. Vsa ljudstva so računala čas po luni, ker je to laže, nego po solnci. Germani niso šteli dnevov, nego noči. Zato je dobil tudi mesec svoje ime po meritvi (arijska korenika ma, lat. metior, gr. metreo, slov. meriti). Mesec je dalje izpremenljiv, ne vidi se vsako noč. Dneva brez solnca si ne moremo misliti, pač pa noč brez lune. Čim daljše ni luna sijala, s tem večjim veseljem pozdravljamo razsvetljeno noč. Zato so stari ljudje praznovali vse lunine izpremembe, zlasti pa mlaj in ščip.

Potovanje lepe Vide v Španijo ni nič drugega, nego potovanje lune z jedne nebesne polokrogle na drugo. V tem obziru je naša Vida nekoliko podobna gerski Iphigeniji. To je bil iz početka le pridevek Artemide, iz katerega so pozneje ustvarili posebno bitje, katero je Artemis v neznano deželo odvela. Še le pozneje, ko so Gerki na Krim prišli in ondi Artemidinemu podobno bogočastje našli, ustesnili so pripoved o Iphigeniji na Krimu.

Slednjič bi lahko še primerjali Vidino tugovanje za svojim sinom sè Selenino ljubeznijo do karijskega Endymiona. Ta lepi mladenič je vedno spal in tako spominjal na smert, na spančevo sestro. Selene ga je vsako noč obiskovala v njegovi grobu podobni kamnati. To pomenja, da pozabljene mertvece po noči edi no luna obiskuje in jih pomiluje, razsipajoč svojo blede luč po gr obovih.

Druga krasna slovenska pesem, katere dejanje se verši ob morji, je bolj romantična in bolj zasebnega značaja. Tudi v njej se govori o lepi mladi deklici, katera se izneveri svojemu prejšnjemu ljubčeku in hoče pobegniti čez morje. Todà morje se potegne za prevarjenega in ga maščuje nad nezvesto. V tej pesni se izraža bolj čudodelna vabljenost vode in vera, da mertvi prihajajo nazaj po tisto, kar se jim je obljubilo. V tem obziru je podobna narodna pesem Jenkovej „Knezov zet“:

„Iz vode glas se je glasil, tak žalosten in tako mil,
Da prime s čudno jo močjo, v globoko zvabi jo vodó“.

Pesem, katero imamo tu v mislih, zapisal je prezgodaj umerli France Medén v Senožeah. Ker se ni bila nikjer natisnena, upamo, da Zvonovi bralci ne bodo hudi, če jim jo tu podamo.

Mornar.

Je lunica svetila
In ura polnoč bila.
Na bregu stal je mlad mornar,
Na bregu stal je mlad čolnar;
V levici gosli mi derži,
Z desnico strune vbira
In pesen to prepeva.
Po morji da odmeva:
„Oj, veter, veter ti ne bá,
Oj veter, veter ti morjá,
Ti veš za morja ceste vse,
Ti veš za steze zemlje vse,
Ne veš, kaj moje si želi sercé! —
Oj morje, morje široko,
Oj morje, morje globoko,
Ti v sebi kriješ ribji trop,
Ti bodeš moj zeleni grob! —
Oj ribe, ribice zlaté,
Ki v temnem morji plavate,
Ve hoste mi pogrebnice,
Da bi še koga druž'ga h'le“!

Na bregu jablana stoji,
Na njo mornar upre oči,
In glasne gosli z javora
Jej verže tja v zeleni verh.

Čez morje veter pridervi,
Skoz jablane zeleni verh šumi:
„Saj veter vem za ceste vse,
Za steze vse čez zemljo in morjé;
In tud' to vem, oj mlad mornar,
In tud' to vem, oj mlad čolnar,
Kaj tvoje si želi sercé“!

Od brega čoln je odvez'val
In vanj mornar se je podal.
Po morji plava mlad mornar,
Po morji plava mlad čolnar.

Na morje veter zadervi,
Mornarju v uho zašumi:
„Mornar, ná teh dišečih rož,
Da malo mi zadremal boš“!
In veter čoln naprej je gnal,
U čolnu je mornar zaspal.

Čez morje veter zadervi,
Skoz jablane zeleni verh šumi,
Iz gosli glas se oglasi
In v svetlo noč se razleti:
„Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Ti hči bogat'ga Ceharja!
Po morji plava pisan čoln,
Je samih žlahtnih rožic poln,
Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Že kmalu bode beli dan
in mladi pride kavalir po te,
Kakor sta s'noč zmenila se.
Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Da iz teh lepih, žlahtnih rož
Svoj krancelj spletala si boš,
Prej kakor pride beli dan“!

Zbudila se je Jelvica,
Samá pri sebi prašala:
„Al' drobne tič'ce dan pojó,
Al' svatje po me že gredó“?
Iz post'lje Jel'ca vstajala,
Skoz okno je pogledala,
Na okni je poslušala.

Spet veter v gosli zašumi,
Iz gosli glas se oglasi,
In strune milo mi pojo,
Bolj milo in še bolj sladko:
„Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Ti hči bogat'ga Ceharja!“

Po morji plava pisan čoln,
Je samih žlahtnih rožic poln.
Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Že kmalu bode beli dan
In mladi pride kavalir po te,
Kakor sta s'noč zmenila se.
Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Da iz teh lepih, žlahtnih rož
Svoj krancelj spletala si boš,
Prej kakor pride beli dan*!

Od okna Jel'ca vstajala
In mojskro svojo klicala:
„Ustajaj hitro, mojskra ti.
Poslušaj to le petje mi:
Al' drobne tič'ce dan pojó,
Al' svatje po me že gredó*?

„Dan drobne tič'ce ne pojó
In svatje po te ne gredó;
Le veter piše čez morjé,
Od sebe daje glase té*!

Spet veter v gosli zašumi,
Iz gosli glas se oglasi,
Bolj milo strune zdaj pojó,
Bolj milo in še bolj sladko:
„Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Ti hči bogat'ga Ceharja!
Po morji plava pisan čoln,
Je samih žlahtnih rožic poln.
Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Že kmalu bode beli dan

In mladi pride kavalir po te,
Kakor sta s'noč zmenili se.
Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Da iz teh lepih, žlahtnih rož
Svoj krancelj spletala si boš,
Prej kakor pride beli dan*!

Iz kamre zvabi Jelvico,
Iz dvora zvabi Jelvico
In k morji zvabi Jelvico,
Lepó mladó nevestico.
Stoji tik brega pisan čoln,
K' je samih žlahtnih rožic poln.
Še stopi Jel'ca v pisan čoln.
Od brega splava sred morjá.

Zdaj veter hujše zašumi,
Iz gosli glas se oglasi
In strune zadnjič zapojó,
Pa bolj terdó in bolj strašnó:
„Saj veter vem za česte vse,
Za steze vse čez zemljo in morjé,
In tud' to vem, oj mlad mornar,
In tud' to vem, oj mlad čolnar,
Kaj tvoje si želi serce*!

„Ti morje, morje široko,
Ti morje, morje globoko,
Ti v sebi kriješ rihji trop,
Ti bodeš moj zeleni grob!
Ve ribe, ribice zlate,
Ki v temnem morji plavate,
Ve boste moje pogrebnice,
Moje in moje ljubice*!

Od vseh drugih krasot, katere ima ta narodna pesem, opozorujemo za sedaj čitatelje samo na mornarjevo smert: „U čolnu je mornar zaspal“ (t. j. umrl) in veter ga je z dišečimi rožami posul. Slovenske narodne pesni ne poznajo samomora z orožjem ali na drugi silni način, nego, na tla pade, omedli, pri tej priči dušo izpusti*; ali pa: „Dol je legel in umrú, zročil dušo je bogu“. V časi se naredi „meglica polna angeljcev in odnese mertvega z dušo, z mesom, gor k nebesom“. Uzrok takej radovoljni smerti je vselej velik strah, silna žalost, ali pa močna ljubezen in zvestoba. Pri drugih narodih je smert vselej posilna: „Darauf zieht er wol sein Schwert heraus, Er schneidt sich ab sein junges Leben“, poje

korosko-nemska pesem. In novogerska narodna pripoveduje, kako potegne junak Konstantin svoj meč iz toka in si ga zasadi globoko v serce. (Passow, Popularia carmina Graeciae 414.)

Mornarju nekoliko podobna je tudi pesem „Galjot“, natisnena v Jurčičevem Glasniku 1869. Tudi on umre zaradi ženine nezvestobe in kakor mornar nagovarja na konci ribice:

„Veselite se ve ribice,
Ker boste pile mojo kri,
Veselite se ve ribice,
Ker boste glodale moje kosti!“

S. Rutar.

Četveroverstnica in gazela.

Dri arhitekturi, ali kakor naš starina Vodnik zove to umetelnost, pri zlahtnozidarstvu in ornamentalnej umetelnosti sploh, bodisi gledé oblike ali razverstitve in menjave bój, dalje v glasbi in, kolikor to zadeva vnanjo obliko, tudi v pesništvu rabi umetelnik dva pomočka, s katerima posebno deluje na nas. In sicer v prvo s ponavljanjem in opetovanjem enacij ali podobnih delov. To opetovanje napravlja v nas vtis neke posebne zakonitosti, in ta zakonitost vpliva dobrodejno na duha. A že Ciceron slavni, velik umetelnik eurytmije (blagoglasja), pravi (de inventione l. 41.) znamenite te besede: „Omnibus in rebus similitudo est satietatis mater“, ali kakor veli bolj znan vsakdanji izrek; „razlika mika“ (variatio delectat). Enoličnost ravno tako malo ugaja očesu, kakor monotonija ušesu. In po tem takem je drugi pomoček umetelnosti uverstenje različnih udov mej enake ali solične; to pa zopet zató, da tako nastali kontrast povečuje ono harmonijo vjemajočih se udov, da se soglasje ravno vsled tega različenja tem krepkeje čuti.

Nedvomno opira se ona posebna mikalnost in ljubeznjivost perziške četveroverstnice in daljše od nje izpeljane oblike, oblike gazeline namreč, na to temeljno pravilo v umetelnosti.

Perziška četveroverstnica je, kakor že ime kaže, četveroverstna kitica; v tej se prva dva stiha s četertim vjemata, tretji stih pa je brez rime, izid prvih dveh in četertega stiha je soglasen, tretji stih pak je z onimi razglasen. Kaka gotova določena pesniška mera ni propisana, a število zlogov mora biti v vseh četririh stihih enako. Iz tega je razvidno, da se gledé rimanja ta oblika popolnoma vjema

s prvimi četirimi gazelnimi versticami. Značaja je ta oblika liriškega in je prvotno prav za prav svojina narodnega pesništva, in ne le narodnega pesništva orijentalov, nego tudi v naši slovenski narodni pesmi se nahaja, če tudi nekako skrita, da nismo lahko pozorni nanjo. Narodne kitice „Devičice, noričice“... ali „Kot tičica sem pevala“... opominjajo nas nekako perziške četveroverstnice, opominjajo nas onega rimosledja, ki ga nahajamo v perziški ali v prvih četririh stihih gazelinih, in to vsled notranje rime v prvi verstici, ko se namreč rima konec stiha z njega prvo polovico. Tako v dvovertnej. Razvidneje v naslednjih kiticah: „Vse rožice bom populila, Bom puščiček z njih naredila, Za lepega svojega ljubčeka, Ki bom ga sedaj zapustila“; ali v tej: „O, kar sem te dobila v moje klešče zdej, Še bolj te bom dražila tudi zanaprej! Vse ti čem storiti, kar tebe zna jeziti, Razsajat, nagajat Ti hočem vselej“.

Oblika ta je torej že v narodnem pesništvu izražena, v perziški četveroverstnici je le še bolj umeteljno in popolno dovršena; in ko je v narodni kitici to slučajno, je v perziški četveroverstnici to pravilo temeljno pravilo.

In tako nam ta prikazen poterjuje resnico Quintilijanovega izreka, kateri v svoji knjigi „institutio oratoria“ (IX. 4.) pravi: „Ante enim carmen ortum est, quam observatio carminis“; tu vidimo, da je pesniška oblika vselej prvotno slučajna v tem smislu, da si namreč pesnik ni postavil prej kacega „schema“, po katerem ima pesem zložiti, nego je po naravni duhovitosti izumel snovi primerno obliko; ko se je pesem rodila, izličila se je njej pristojna oblika, in iz dogotovljene pesmi, ali bolje rečemo iz dogotovljenih, izvela so se stoprav pravila danes v poetičkih oblikah veljavna, umeteljni pesniki vzprijeli so jih od narodnih.

L. P.

(Konec prih.)

Čas in prostor.

XIV. pismo.

Gospod čestiti! Početkom petega pisma smo se vprašali: „Če tedaj čas in prostor nista pojma, kaj pa sta“? — Vse, kar imamo tu na svetu, je ali pojem — ali akcidencija ali pa reč, izrekom kontemplacija sama.

Praša se tedaj le, ali sta pa čas in prostor morebiti sami akcidenciji ali pa le kontemplaciji. Akcidencije to so ali abstraktna svojstva več reči skupaj, kakor n. pr. „prepir“, ali pa le posamezne sosebnosti, katere na kaceem predmetu tiče, katere si od njega lahko abstrahirane mislimo; same ob sebi, brez kacega substrata pa v resnici ne bivajo nikdar. Te „sosebnosti“ imenujemo mi še svojim še bolj pregnantnim izrazom „svojstvo“, in ker se nekateri narodi od tako rekoč „mednarodnih“ nazivanj v znanstvenih rečeh — kakor je n. pr. ime „akcidencija“ delj časa veljalo — nekako sistematično odtegujejo, mislimo, da mi ne grešimo, ampak ravnamo po vsej pravici, ako se tudi mi svojih izrazivanj poprimemo in n. pr. namesto imena „akcidencija“ rabimo svoje ime „svojstvo“. Početkom nam bo seveda še težko šlo, treba bo k svojemu, kolikor mogoče „izvirnemu“ imenu, časih pridevati še tujko — če jo že hočemo tako imenovati — treba bo iz teh ali drugih okolnosti še kake odstavke po večkrat prebirati, predno jih bodemo prav razumeli — ali pomislimo, da se je tudi drugim narodom enako godilo in se jim še dandanes posebno v naši stroki komaj boljše godi. Pregnantnih, ukorinjenih izrazov je treba imeti! Tek časa bo tudi nam v to pomogel! Le krepko naprej!

To, čestiti gospod, sem si dovolil tako „per parenthesin“ omeniti, ker stvar sama zdi se mi da to zahteva.

Tedaj sta li čas in prostor „akcidenciji“, to je „svojstvi“?

Znano je, da se pride k „svojstvom“ le po potu „izkustva“; jaz vem, da ima človek to ali ono svojstvo, ker sem ga na njem „opazil“. Tudi imajo svojstva svoje odenjke, to je nūanse; zdaj in zdaj se najdó na tem ali drugem predmetu v bolj krepkem pomenu, drugikrat zopet ne; one sploh premenjevajo in pri njih v resnici velja pregovor: Ni pravila brez izime.

Nu, ako sta pa čas in prostor res svojstvi reči, tedaj ni da bi moralo dvakrat dve (reči) zmiraj le četiri (reči) biti, ampak časih tudi več ali manj.

Ravno tako bi se k našemu pravilu da je 2×2 vendar le zmeraj = 4 le po potu izkustva priti moralo, ali — kakor Kant neoveržno izvaja, in kar ima edino le resnico za se, so vsa matematična sklepanja sintetično-apodiktična, tedaj a priori.

Ker pa noben pameten človek prvič ne bode terdil, da smo do „matematičnih pravil“ po potu izkustva prišli, drugič pa ker ne bode nihče terdil, da imajo matematična pravila svoje izime, kakor n. pr. naravoslovstvena, tako da se kaka deteljica večkrat nepravilno

s četirimi peresci dobó — tedaj apodiktično smemo tudi sklepati, da čas in prostor, s katerih razmerami se matematika ravno peča, nista „svojeviti“ reči ampak — morda kontemplaciji? ali kakor bi se po naše pregnantneje reči dalo, vzorstvi?

O tem, čestiti gospod, prihodnjič.

Serčno Vas pozdravlja Vaš

A. P.

Iz življenja veselega človeka.

(Dalje.)

Knez iz Kranjske gore je imel v mladih letih nekoliko premoženja, ali ni se ga deržalo, poteklo mu je še predno je star postal. Bil je vedno dobre volje, rad je pel, vedel je tudi mnogo pesmi. Bil je za svoje potrebe prav dosti izobražen, prebral je bil marsikaj in vedel to in ono iz zgodovine in naravoslovja, največ iz pravoslovja, ker imel je pogosto z gosposko opraviti. Rad se je namreč pravdal in poganjal se je časih prav za prave malosti. Nosil se je vedno nekoliko drugače kot njegovi krajanj in sosedje. Že ob času, ko je zarašal, slul je Jože s fesom kot lep mladenič. Brade si ni bril, marveč bil je nekoliko ponosen na njo, čeravno je sodrugi njegovi niso nosili. Ženskim očem je mladenič ugajal, njegovim pa ženske, in še v starih letih je rad povedal kako „fantovsko“. V družbi se je vedel tako, da je imel navadno sam prvo besedo. Po volji mu je bilo, ako je videl, da ga tovariši hočejo poslušati. V tujih krajih se je imenoval „Kneza“ in rad je pravil, da gospoduje v gorah in da ga ima rado njegovo ljudstvo. „Ko bi prišel kedaj sovražnik v naše kraje“, dejal je „bom zbral jaz vse moštvo in udarili bomo iz gorâ, ko bomo žene, otroke in stare ljudi v varnosti imeli, po njem, ter ga gnali iz dežele“. Tako je govoril, kakor bi bil zares kak vodja ob času, ko je treba domovino braniti.

Preteklo je zopet dokaj časa, marsikatero noč je prespal Knez v senu ali v slami na hlevu. Lasje so mu postajali če dalje bolj beli in citre so mu vedno slabeje pele; roke so se mu jele tresti. Videlo se mu je, da so ga začele moči naglo zapuščati, pogrešal je tečne hrane in dobre oprave. Hodil je pa še vedno po svojih navadnih potih leto za letom. Koder mu je ugajalo, ostajal je delj časa, kjer mu ni bilo po volji, tam se je pred poslovil. Obiskal

je rad kake toplice, kjer je poletni čas gospode nahajal. Zapel je in zaigral, kolikor je se mogel; ako mu je kedó kaj dal za to, vzela je in se zahvalil, prosil pa ni.

Prišel je neko jesen konec septembra na svojem popotovanji zopet k „Fužini“ in to je bilo zadnjikrat. Zelo ga je bilo vzelo, kar ga ni bilo tu, poznalo se mu je, da ga je starost dolezla, oslabeled je bil in rado mu je bilo mraz, tako da ni mogel več vse noči prespati, kedar je na hlevu ležal; vstati je moral časih in iti v fužino k ognju se gret. Naletel je letos tukaj na veselo družbo, dobil je namreč krojača, ki je že tudi marsikaj izkusil v življenji, največ pa je imel izkušnje v pijančevanji, ker le redko je bil popolnoma trezen. Vsak na enem konci mize sta sedela Knez in krojač pogovarjaje se o preteklosti, ter si dajala dobre svete. Vendar videlo se je, da Knezu družba krojačeva ni bila posebno po volji, čeravno je pijanček za mizo mnogo govoril in pripovedoval iz časov, ko je bil vojak na Laškem.

„Mraz mi je rado“, pravi Knez, „drugo bi se bilo, preveč kervi sem izgubil, in zdaj mi je manjka, za to me mrazi. Pa kaj hočeš, saj sem bil nekaterekrat že tako rekoč mertev, dobro je le, da sem še tu“.

„Kaj mertev! ti mertev? Kaj še, ko bi bil mertev, ne pil bi več žganja, to mi veruj, ljubi moj“.

„Ne maram se prepirati, a povem ti, da tebe bi ne bilo več med nami, ko bi bil moral to prestati, kar sem jaz. Še ko sem bil mlad, zasul me je enkrat plaz, da so me komaj še oživili, ko so me izkopali izpod snega. Drugikrat sem padel na hlevu iz „peter“ doli na skedenj na terde deske, da sem obležal brez zavesti in so me tudi morali živiti, dolgo živiti, predno sem se zavedel. Zopet —“

„Kaj zopet, ko bi jaz hotel naštevati, kolikokrat sem bil že brez zavesti, koliko bi imel povedati“, pravi krojač, ter ga potegne na vse gerlo.

„Verujem ti rad, da si bil že jako mnogokrat brez zavesti, in bodeš morebiti še danes, ker si tak prijatelj pijači. Ali pomisli dalje, koliko je meni kervi izteklo, ko mi je vse žile potergalo in kite na roci. Od tega časa, kar sem se v skopec po nevedoma vjel, čutim, kako sem oslabeled, kako mi kervi manjka, lasje so mi postali na enkrat vsi beli. Pred je bila siva glava in brada, zdaj pa je popolnoma bela“.

„Veš od kod je prišla ta slabost, od kod si dobil sive lase, belo brado“? pravi krojač, ki je bil pa sam tudi dosti siv. „Mene poglej, saj sem komaj kacih dvanajst let mlajši od tebe in to menda ni posebno velik razloček v najinih letih. Nekoliko manj pij in posebno žganja se varuj, pa ne boš imel belih las! Pijača ti je kri končala, pa ne skopec; kaj skopec! pijača, pijača, posebno tole žganje“!

To je bilo Knezu vendar preveč, da bi mu tak pijanec, tak žganjar, kakoršen je bil krojač, dobre svete dajal, kako naj se varuje pijače, in mu pravil, kako je škodljivo žganje, ker ga vendar Knez vse življenje morebiti ni toliko izpil, kakor krojač v enem ali v dveh letih. Pobere citre in se preseli k drugi mizi, krojača pa pusti samega sedeti in govoriti, dokler in kar se mu je ljubilo.

„To vendar ne more biti, da bi me taki ljudje podučevali in mi dobre svete dajali, ki so jih sami tako potrebni, kakor slepec pogleda! Rajši sem sam, kakor v taki družbi“, pravi Knez in zapoje pa zaigra zraven, krojač pa se ga je res nabral do večera, da se mu je moralo pomagati spat.

Samostal.

(Konec prih.)

Pogled.

Fisijognomična studija.

(Dalje.)

Sè starostjo izgubi oko moč prilagojenja (accomodatio). Prilagojenje se imenuje ona zmožnost očesa, ki iz različnih predmetov v daljavi ali bližavi izhajajoče svetlobne žarke po menjajoči se uravnavi strinja v razločno podobo na mrežnici. Gledanje od blizu brez porabe naočnikov prouzročuje silno napenjanje oči in oko postane, kakor se navadno pravi, daljnovidno; zato so stari ljudje, ako hoté različne predmete dobro razločiti, primorani gledati iz daljave.

Ljudi, kateri nikomur ne mogó naravnost zreti v oko, ter se plaho ogibljejo pogleda opazovalčevega boječi se, da ne bi uganil njihovih hudobnih namér in naklepov, imenujemo hudobne, pogled njihov pa hudoben, umakljiv. „Ako hočemo opazovati, kaj se blizu nas godi, da bi nas nihče ne videl“, pravi Purkinje, „tedaj je naše oko naravnost v daljavo obrneno, a pri tem je vedno nemirno,

zato da podeljuje vpadni svetlobi, ki prihaja od opazovanih predmetov, vedno nove plošče na mrežnici⁶. Oko je tako rekoč „na preži“ ter čaka ugodnega trenutka, da mu bode mogoče ogledati si skrivaj svojega opazovalca. Tak pogled je lasten ovaduhu, potuhnjemu, zarotniku....

Ako se temu pridruži še nezadovoljnost zaradi blagostanja svojega bližnjega, pravimo, da ima tak človek „nevošljiv pogled“, kajti pogled te verste je vedno postranski. V dobrem pomenu privaja se ta prežeči pogled šaljivemu, ki pa seveda naznanja le dobroserčno veselje in radost.

Sé svojim pogledom nam je mogoče določno obračati pozornost naših bližnjih na se; kar dosežemo s tem, da na lahko dvigujemo gornji očesni vejici ter ju zopet prav mirno, skoraj da ne sramožljivo poobešujemo. Pri tem je oko navadno obrneno ali na nasprotno stran, češ da naša pozornost nikakor ni obrnena na opazovano osebo, ali pa v kratkih presledkih večkrat nepremično pogleduje kamor mu merijo želje. Na ta način so ti pogledi blisku podobni.

Vse do sedaj navedene verste pogleda so vedno v nekakem razmerji z obližjem. Kader se pa kedó čisto nič ne meni za (vnanji) svet, ter živi samo svojim mislim, tedaj se to lahko spozna iz stanja njegovih oči, ki sanjaje zró v neomejeno daljavo. Alfred de Musset pravi o nekem asketičnem samostaniku: „Il semblait regarder plus loin que l'horizon“. V največji popolnosti nahajamo ta pogled na Murillovi Madonni, ki znač zemljè proti nebu plava, luno pod nogami; rokè ima sklenene na persih ter oči zamaknene v nebó⁶.

Tudi umetni pripomočki, kateri nas vsaj za nekaj časa preselijo iz gole, dolgočasne istinosti v uzorno sfero naših sanj, močno uplivajo na pogled. Po zmernem uživanji vina nam žile močnejše in hitreje bijejo, navdušenje raste in naše oko se žareče lesketa. Kakor hitro pa izgine zavest, postane tudi hoja omahljiva, jezik se zatika in očesne mišice odpovedó svoje delovanje; pogled postane negotov in pripeti se tudi, da se razne reči vidijo po dvoje. Naposled se poobesi gornja vejica in oko plava v solzah. To nam predočuje Rubens izverstno na pijanem Faunu.

Kakor razburjenja v našem notranjem omahujejo med dvema krajnostima, tako se tudi njim primeren izraz pogleda premika na dve strani.

Razburljivi, razdražljivi dušni pretresi, ki vse mišice živo!a nategujejo, pri katerih vse živčevje skoraj bi dejal preobilo mika proizvajava, izrazujejo se na očesu s tem, da se gornje vejice močno

dvigujejo. Vidi se pri tem velik odsek bleščeče roženice, ki se po hitrejših premikanjih celega očesa zdaj tu zdaj tam žareče zasveti. Od tod izvirajo pri vseh narodih navadni izrazi: Oko se sveti od veselja in radosti, žari v ljubezni, plameni v navdušenji, iskri se v sovraštvu in bliska se v jezi. Oni dušni pretresi pa, ki pomanjšujejo krepost mišic, prouzročujejo, da se poobesijo očesne vejice in da se oko leno premika. Trepalnice zakrijejo deloma žarečo roženico ter otemné njen blesk. Od tod izrazi: žaloba zagrinja oko, oko umira od tuge, „kak' umira luč oči“. Pri stermenji pak se dviguje gornja vejica, in oko postane „debelo“; kadar se močno prestrašimo, vidi se celo belina nad zenico in oko zre nepremično pred se.

Iz teh fisijognomičnih znamenj sklepamo navadno na ganenost. In gotovo je, da bomo znan obraz, čegar najmanjša premikanja opazujemo z ljubeznijo in skerbjo, prej umeli, nego popolnoma tuj. Žena, ki ume brati iz oči svojega moža, gotovo ne bo verjela besedice, ako mu lažejo oči; zastonj prisegajo njegove ustnice ljubezen, ki je že zdavnaj zvenela v serci. Lastne oči so ga izdale nezvestega.

V časih je mogoče tudi najbolj pazljivega opazovalca s pretvorstvom premamiti vsaj za nekaj časa, todà za to je treba posebne darovitosti in vaje. S pretvarljivostjo posreči se igralcu na gledišnem odru kazati ljudstvu premamljivi izraz strasti v podobi prave strasti.

Najbolj prepričevalni izgled fisijognomičnega pomena pri pogledu nahajamo v vedenji oči pri smehu. Ako je naš smeh prost in odkritoserčen t. j. ako se smejemo prav iz serca, nastane v očesu začasna ohlapnost, oko počiva in čut vida prestane za nekaj trenutkov. „Tedaj je takoj poznati iz smeha“, pravi J. Müller, „ali je pretvarljiv ali je iz serca, kajti okolica očesna, dà! ves obraz se smeje, a oko smejalca je pa vedno uperto v nas“. Namerno se to zgodi pri ironičnem smehu.

Oko ima nadalje vežno nalogo pri govorjenji s telesnim kretom. Ako poterjuje in zanikuje, prosi in se zahvaljuje, zahteva in zabranjuje, hvali in graja. Pogled, ki z blagougodjem opazuje kako osebo, ravno tako določno izreka našo pohvalo, kakor izrazuje naše preziranje oni, ki jo nalašč prezira. Poslušno dete sluša že na pogled materin in pes na pogled svojega gospodarja. —

(Dalje prih.)

Kapistran.

„Zvon“ izhaja 1. in 15. dan meseca; naročnina 4 gold. za vse leto, 2 gold; za pol leta. Napis: Redaction des „Zvon“, Wien, VIII., Lange Gasse 44.
